

Н.В. Гаўрош, Н.М. Нямковіч, г. Мінск

КАНЦЭПТ ЖЫЦЦЁ Ў АФАРЫСТЫЧНЫХ ВЫСЛОЎЯХ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

Да паняццяў вечных, неспасцігнутых, невычарпальна глыбокіх адносіцца канцэпт *жыццё*. Ён шматвектарны, шматаспектны, шматардынаты. Гэта адначасова невымерныя паверхня і велічны аб’ём. Сутнасць названага канцэпта спрабавалі раскрыць філосафы, псіхологі, культурологі, мастакі і музыканты... Нешта раскрылася, убачылася, нешта засталася таямніцай. Не будзем спыняцца на дасягненнях, знаходках іншых навук.

Нам найперш цікавая філалагічная ардыната. Адным са складнікаў канцэпта з’яўляецца семантыка слова-назвы *жыццё*. Яго семантычнае поле, паводле вызначэння ТСБМ, уключае 9 дыфініцый, падаецца больш за 10 устойлівых выразаў з кампанентам *жыццё*. Лексема *жыццё* (побач з іншымі кампанентамі) стала базай для ўтварэння роднасных слоў *жыццёадчуванне, жыццёапісанне, жыццеразуменне, жыццесцвярджалны, жыццёўстойлівы, жыццёвы, жыццядзейны, жыццяздольны, жыццялюб, жыццяпіс, жыццярадасны*... Заўважым: амаль усе словы складаныя. Выпадковасць? А магчыма, лагічная натуральнасць, калі прыгадаць, пра што вядзецца размова. Парадаксальным падалося наступнае: нягледзячы на багатую семантыку, слова *жыццё* ўступае ў сінанімічныя адносіны толькі з двума найменнямі – *жыццё-быццё*, век (так, прынамсі, сцвярджае “Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў” М.К. Клышкі). Нечакана. Таямніча. Загадкава.

Надзвычай прыдатнай для акрэслення канцэпта *жыццё* з’яўляецца такая формула маўлення, як афарыстычнае выслоўе. Ён – канцэпт – стаў *тэмай* для многіх афарыстычных формул. Натуральна, што такое шматаспектнае паняцце прадугледжвае розныя расшыфроўкі-тлумачэнні. У творах беларускіх пісьменнікаў знойдзем самыя разнастайныя варыяцыі на *тэму* жыцця. Для мастака слова важна ўсвядоміць і раскрыць сутнасць гэтага працэсу:

Жыццё – / дзве сціплыя, / простыя даты, / І рыска – як шлях на зямлі... (С. Законнікаў); Жыццё заўжды – іспыт на мужнасць... (Н. Мацяш); Жыццё – не маскарад... (А. Грачанікаў); Жыццё – патрэба ўсіх патрэб (А. Вялюгін); Жыццё – неаплатны і спадчынны доўг... (М. Танк); Апошняга нічога не бывае. / Жыццё і пачынаецца з канца (Р. Барадулін); Жыццё – веснаход, а не ціхенькі рай... (А. Бялевіч).

Афарысты выказваюць свае жыццёвыя арыенціры, адносіны да таго, чым і дзе чалавек жыве:

Вачыма неба мерай, / Але зямлёй жыві – / І радасная вера / Народзіцца ў крыві (С. Законнікаў); Дагараю, але не згараю, / Бо нязменна гляджу на зару! (Я. Янішчыц); Жывіце, людзі добрыя, буйней, і цешцеся, і цешце без апаскі (Е. Лось); Высокі сэнс жыцця і шчасця, / Калі жывеш ты для людзей (А. Бялевіч); Жыві, шукай, усё рабі як след, / Каб на Радзіме твой свяціўся след (С. Грахоўскі); Глядзі людзей, ідзі з людзьмі – чалавекам будзеш (Ф. Янкоўскі); Была б праўдзіва песня спета, / А вывад – кожны зробіць сам (А. Бачыла).

Разуменне напоўненасці жыцця, яго сэнсу ў кожнага сваё. Для адных гэта праца, і нічога акрамя яе (жыву працай). Іншыя не ўяўляюць свайго існавання без кахання (жыву каханнем). Некаторыя бачаць сэнс жыцця ў барацьбе ці ў спазнанні ісціны... Адным словам, колькі людзей – столькі і жыццяў, колькі жыццяў – столькі і іх разуменняў. Адлюстраванне шматаблічнасці, напоўненасці жыцця бачым і ў беларускай афарыстыцы:

Век пражыць – не поле перайсці, / А такому надлягаць іспыту: / На каменні зернем прарасці / І зняможанаму ўстаць з нябыту (С. Гаўрусёў); Гэта – мудрая тайна Жыцця – / Жыць аддана / Да забыцця (С. Грахоўскі); А мы ўсё роўна прагнем свята – / Аж да апошняе мяжы. / І дамагаемся ўпарта, / Бо дамагацца – значыць жыць! (Я. Сіпакоў); А можа, і трэба гарэць нам дашчэнту? / А можа, і трэба жыць нам ахвяра! (А. Вярцінскі); Вечнае па-свойму сеем, / Добрае – на свой манер (Р. Тармола-Мірскі); Даўно з бяссмерцем / людзі ў добрай згодзе. / Яно заўжды трымаецца на тым – / мы каласамі ў гэты свет прыходзім, / Каб сілу даць зярнятам маладым (С. Законнікаў); Жыццё зямное – непаўторны дар, / Дзе кожны дзень – і творчасць, і натхненне. / Над ім не ты – народ твой гаспадар! (А. Звонак).

Яшчэ адзін аспект у раскрыцці афарыстамі канцэпта *жыццё* – гэта законы і каноны жыцця. Яны, як правіла, універсальныя, неаспрэчныя:

Адзіла праца і каханне / У жыцці апірышча і шчыт (Н. Мацяш); Быць не можа ў братэрства нічыйных палос, / Між людзей / быць не можа старонняга болю! (Н. Мацяш); А беражы, як сад, як жыта, / Як першы сонечны прамень, / І дзень той, што не так пражыты, / Бо ён народзіць новы дзень (А. Астрэйка); Адна ў людзей надзея: / на людзей (У. Някляеў); А ў жыцці як спатыкнуўся, / Глянеш – дзверы ўсе закрыты (Якуб Колас); Бурай змеценае лісце / Не вяртаецца на голле (П. Панчанка); Быў бы юнак, а надзея знойдзецца (Г. Марчук).

Усё на свеце мае сваю меру. Усё рана ці позна ацэньвае чалавек сам, ацэньваюць тыя, хто поруч з ім. І такія меркі, ацэнкі важныя не толькі, як нешта часовае, а як тое, што можа быць арыенцірам для будучыні, як *пазачасавае*. У беларускіх афарыстычных выслоўях гэты вектар канцэпта *жыццё* акрэсліваецца наступным чынам:

*Дзецца толькі тым жывучасць, / Хто годны ў муках
сцвердзіць сваё “я” (Н. Мацяш); Адны жабракі могуць праз усё
жыццё толькі браць (М. Багдановіч); Асіліць не магу / На тройку з
мінусам / Адзін прадмет – Жыццё (М. Танк); Дзецца жыццё нам, каб
радасць з адчаем / Вучыліся мы прыміраць (Н. Мацяш); Адлегласць
ад сяўбы да жніва / Даўжэй за век людскі бывае (П. Макаль);
Напоўненасць жыцця – / лепшае бессмяроцце (А. Вярцінскі).*

Не намі знойдзена: жыццё і жыта – словы роднасныя. І не толькі словы. Усё, што сеецца, расце, нясе свой працяг. Не выпадкова вобраз поля такі часты ў нашай літаратуры. Поле як сімвал жыцця – і ў афарыстычных выслоўях:

*Жыццё і жыта – вечная радня (С. Законнікаў); Жыццё
пражыць – / Не поле перайсці, / А трэба і жыццё / Прайсці, як поле, /
І хоць адным зярняткам узысці, / А бур’яном не зарасці ніколі
(С. Грахоўскі); Жыцця неўзаранае поле / Чакае свайго плугара
(С. Законнікаў).*

У гэтых выслоўях жыццёвае крэда і аднаго чалавека і цэлай нацыі – беларусаў.

Як бачым, афарыстычныя выслоўі валодаюць значнай патэнцыяй у раскрыцці таямніцы жыцця. Магутная плынь часу, адкінуўшы ўсё выпадковае і наноснае, выявіць сапраўдны маштаб усяго існага, высвецціць, *вытукліць* і акрэсліць тое, што некалі ўжо было прадказана. У афарызмах. І ў гэтым іх сіла.